Recenzijos

Nauji XIX a. lietuvių literatūros keliai mokyklon

Audronė Žentelytė, *XIX amžiaus literatūra*, Kaunas: Šviesa, 2001, 432 p.

Audronės Žentelytės mokyklinis vadovėlis *XIX amžiaus lietuvių literatūra* – skaitančios ir besimokančios Lietuvos bendruomenės laukta knyga. Gynybines XX a. antrosios pusės lietuvių kultūros pozicijas rėmusi „amžinųjų 'Aušros' ir 'Varpo' laikų" literatūra šiuo metu nesulaikomai tolsta ir istoriškai, ir emociškai. Tačiau šis nuotolis atsiveria ir kaip masinanti intelektualinio nuotykio erdvė. Būtent tokia nuostata – jog praeities literatūros ir kultūros tyrinėjimas „iš didžiulės laiko perspektyvos" yra intelektualinis nuotykis – pirmiausia ir nustebina, patraukia naujasis vadovėlis. Kokia yra to nuotykio strategija, orientuota į jaunesniuosius lietuvių literatūros skaitytojus? Kokia XIX a. lietuvių literatūros proceso perspektyva vadovėlyje pateikiama?

Vadovėlio analizė literatūros mokymo metodologijos požiūriu galėtų būti atskiros specialios recenzijos tema. Čia norėčiau atkreipti dėmesį pirmiausia į tai, kad naujajame vadovėlyje programiškai atsisakoma aprašomosios literatūros istorijos tradicijos. „Šis vadovėlis – tai ne rašytojų portretų virtinė su įvadiniais skyreliais apie visuomeninę politinę padėtį", – tokiu pirmu sakiniu pasitinka autorė skaitantįjį (p. 3). Aprašomoji literatūros istorija mokykloje didžiaja dalimi orientavosi į pasyvų vadovėlyje pateikiamos informacijos perėmimą, išmokimą. Šiame vadovėlyje laikomasi nuostatos, kad pagrindinis informacijos šaltinis apie XIX a. lietuvių literatūrą yra pati toji literatūra, o vadovėlis tik padeda mokytojui ir mokiniui kartu organizuoti jos pažinimo procesą. Tai daroma keliais būdais ir priemonėmis: pateikiamas tam pažinimui reikalingų terminų žodynėlis, chronologinės kelių lygmenų įvykių išklotinės (atskirų autorių gyvenimo datos, Lietuvos ir Europos kultūros, literatūros, politikos, mokslo įvykiai ir jų sinchronizavimas), pasiūlomi tekstų interpretavimo pavyzdžiai, tolesniam darbui galį pagelbėti atraminiai teiginiai, mąstymą provokuojančios dokumentinės įdomybės, nuorodos savarankiškoms studijoms, klausimai diskusijoms ir pasvarstymams. Vadovėlis iš skaitytojo (mokytojo ir moksleivio) reikalauja itin didelio aktyvumo ir bendradarbiavimo, noro ir gebėjimo kūrybiškai dirbti, sąmoningai skaityti, susikurti savo poziciją, ne pasyviai „suvartoti" pateiktą medžiagą. Mokytojai ir moksleiviai turėtų pasijusti pamaloninti tokio autorės pasitikėjimo ir paskatinti per literatūrą įsitraukti į kultūrinės komunikacijos procesą.

Atsižvelgiant į šią vadovėlio nuostatą, atitinkamai pateikiamas pats jo tekstas. Vadovėlio teksto struktūra ir grafinė išvaizda ypač priartėjusi prie vadinamojo „interaktyvaus", kompiuterinio varianto; nesunkiai šią knygą galima įsivaizduoti elektroniniu pavidalu – o gal tada būtų net ir patogiau ja naudotis. Informacija pateikiama nedidelėmis „porcijomis", šios „porcijos" įvairiai ženklinamos ir išdėstomos pagal rūšį, pobūdį, svarbą. Daug įdomios ikonografinės medžiagos. Tokio teksto neįmanoma (o ir nereikia, kaip perspėja autorė knygos pradžioje, p. 3) skaityti ištisai. Pagrindinis komunikacinis tokio teksto efektas (be jau minėto skaitytojo aktyvumo ir bendradarbiavimo būtinybės) – saviti nuolatiniai informacijos lygmenų „perjungimai". Linijinis, vadinasi, ir pasyvus, skaitymas nuolat pertraukiamas ir sukomplikuojamas, pateikiant taikliai parinktas tiesiogines kūrinių ir šaltinių citatas, naują rakursą, iliustraciją (knyga iliustruota puikiai!), sąvokos ar termino paaiškinimą, lyginamąjį pjūvį. Tokia metodika atitinka ir pačios autorės požiūrį į literatūrą kaip specifinę *kultūrinės* komunikacijos priemonę; pagal šią teorinę nuostatą literatūra ir pateikiama kaip panirusi į kitarūšius tekstus bei diskursus, atsiskleidžianti pulsuojančiame jų sraute.

Į kultūrinę komunikaciją tarp XIX a. literatūros tekstų bei šiuolaikinių skaitytojų orientuoti vadovėlio klausimai ir užduotys. Klausimai čia ne tik grąžina skaitantįjį prie vadovėlio pateiktų žinių, kad padėtų jas įsiminti. Neretai klausiama ir to, apie ką tiesiogiai vadovėlyje nebuvo kalbėta, tačiau ką įmanoma suvokti tik sąmoningai ir kritiškai dirbant su vadovėlio ir skaitinių medžiaga. Ypač autorė „mėgsta" provokuoti skaitytojus svarstyti apie XIX a. Lietuvos kultūros, literatūros raidos linkmes – tačiau tam reikia nemenkos istorinės nuovokos, plataus akiračio ir gebėjimo vertinti istorinius visuomenės procesus. Kai kurie klausimai ar užduotys nebūtų paprasti, regis, ir universiteto studentams. Pavyzdžiui, atviram svarstymui paliekamas klausimas, kodėl L. Rėza vertinamas kaip paribio kultūros figūra, o K. Donelaitis priklauso vien lietuvių kultūrai (p. 74); taip pat itin problemiškas klausimas: „Kodėl žemaičių sąjūdžio idėjos ne taip veiksmingai skatino lietuvių tautinį susipratimą kaip ‚Aušra'?" ir pan.

Kaip matyti, autorė nežada XIX a. lietuvių literatūros skaitytojams lengvo darbo. Apie Žentelytės siūlomų aktyvių literatūros studijų galimybes šiandieninėse mokyklose turėtų spręsti patys mokytojai. Iš šalies atrodo, kad šis vadovėlis labiausiai tinka specializuoto humanitarinio mokymo klasėms, aukštos kvalifikacijos mokytojams, o vidutiniam skaitytojui jis gali būti sunkokai įkandamas. Bet jei šis projektas pasiteisintų, būtų veiksmingas, tai galima tikėtis, kad tokių literatūros studijų išsugdytai kartai, kuri bus įpratusi aktyviai ir kritiškai vertinti, atsirinkti ir apdoroti informaciją, turėtų nebepakakti dabartinio „didžiausio Lietuvos dienraščio", kuriam svarbiausia – „kiekvieną rytą staigmena"...

Kitas klausimas liestų dalykinę vadovėlio pusę, joje pateikiamą XIX a. lietuvių literatūros koncepciją. Šiuo požiūriu vadovėlis atskleidžia didelį autorės įdirbį, leidžiantį lakoniškai ir tiksliai aptarti pagrindines XIX a. lietuvių literatūros proceso problemas, virtuoziškai pristatyti atskirų autorių kūrybą (įspūdingiausiai, mano manymu, atskleisti tokie autoriai kaip L. Rėza, A. Strazdas, V. Pietaris, P. Vaičaitis, Žemaitė). Autorė nepaviršutiniškai orientuojasi vokiečių, lenkų, latvių kultūrose, ir tikslios nuorodos į kaimyninių bei tolesnių Europos kultūrų bei literatūrų procesus lietuvių literatūros vaizdui suteikia papildomą (ir tokį būtiną) matmenį. Naujas yra ir literatūros kaip kultūrinės komunikacijos aspektas, kuriuo aiškinamasi literatūros raidos procesai.

Suprantama, vadovėlis nėra tas veikalas, kuriame tiktų spręsti konceptualias XIX a. literatūros modeliavimo problemas, kai jos dar pakankamai neištyrinėtos specialiose mokslinėse studijose ir monografijose. Tačiau literatūros modelio vadovėlyje klausimą kelti galima turint minty, kad autorė yra ir literatūros mokslininkė, kartu kurianti XIX a. lietuvių literatūros vaizdą šiuolaikinėje lituanistikoje. Be to, vadovėlis, kaip kiekvienas kūrybiškas darbas, atveria platesnę lietuvių literatūros mokslo būklės perspektyvą, išryškina ir stipriąsias, ir silpnąsias jo vietas.

Pirmoji minėtina didelė vadovėlio naujovė yra ta, kad joje nuosekliau pristatoma XIX a. Lietuvos lenkakalbė literatūra, paliečiamos keblios kultūros dvikalbiškumo, tapatybės susidvejinimo problemos. Įvadiniame skyrelyje „Kas yra XIX a. lietuvių literatūra?" autorė pažymi, kad „lietuvių literatūrai priklauso ir lietuvių kalba, ir Lietuvos autorių lenkų kalba (ar Mažosios Lietuvos vokiečių kalba) kurti tekstai" (p. 18). Tačiau kitas sakinys – „XIX a. lietuvių literatūra – ne vien estetinis reiškinys, bet ir kovos už lietuvių tautos kultūrinį savarankiškumą forma" – regis, motyvuoja kitakalbių tekstų atranką ir pateikimą vadovėlyje. Tad tekstai ir faktai galutinai atrenkami pagal jų angažuotumą „tautos kultūros" savarankiškumui (ne visa kitakalbė literatūra, kurta „Lietuvos autorių", angažuotai kovoja „už lietuvių tautos kultūrinį savarankiškumą"). Tad į „XIX amžiaus lietuvių literatūrą" patenka, yra plačiau ar lakoniškiau pristatomi, minimi tokie autoriai, kaip P. Sokolas-Šahinas, A. Mickevičius, T. Narbutas, J. Čečiotas, J. I. Kraševskis, V. Sirokomlė. Iš neangažuotųjų paminima vienintelė A. Mostovska, kaip lietuviškojo preromantizmo autorė (p. 55). Dar keli vardai – L. A. Bačko, A. Felinskis, J. Slovackis, M. Rodzevičiuvna (gal geriau – Rodzevičiūtė?) – pasirodo „Kultūros raidos sinchroninėje lentelėje" (p. 411–421). Beje, kalbant apie lenkiškuosius tekstus reikia paminėti ir nedovanotinas lenkiškų žodžių rašybos klaidas: p. 17 „żmudski" – t. b. „żmudzki", p. 18 „pismiennictwo" – t. b. „piśmiennictwo", „Radziwill" – t. b. „Rdziwiłł" (tų žodžių tiek nedaug, galima juk patikrinti žodyne).

Lenkakalbės Lietuvos literatūros vaizdas vadovėlyje akivaizdžiai atskleidžia, kiek lituanistika yra apdorojusi savo (jau pripažįstamą!) XIX a. kitakalbį paveldą. Pagrindinė problema išlieka (ne tik šiame vadovėlyje, bet pirmiausia literatūros istorijos moksle) tokio požiūrio motyvacija. Apie tai nemažai kalbėta, aptariant akademinį prof. J. Girdzijausko redaguotą ir didžiąja dalimi parašytą veikalą *Lietuvių literatūros istorija. XIX amžius*. Atsisakoma kalbinio kriterijaus, vienijančio pateikiamą lietuvių literatūros tradicijos vaizdą, iškeliamas *tautos kultūros* kriterijus. T. y. remiamasi pamatine nuostata, kad įvairiakalbė XIX a. lietuvių literatūra yra lietuvių tautos (suvokiamos ir etniškai, ir ne) kultūros dalis. Kiek ši nuostata adekvati, kiek aiški? Kiek aptariamajame vadovėlyje mokytojas ir moksleivis atras medžiagos, leidžiančios jam susivokti, kas yra toji „tautos kultūra" XIX a. Lietuvoje, ir kodėl, pavyzdžiui, ją sudaro tik lietuviški ir lenkiški kūriniai (Didžiojoje Lietuvoje), o ne dar kitų etninių bendruomenių, gyvenusių Lietuvoje, raštija ir pan. Pagrindinis aptariamojo vadovėlio (beje, besiremiančio kultūrinio-istorinio literatūros skaitymo metodika!) trūkumas, paliekantis šią komplikuotą problemą atvirą, yra tas, kad vadovėlyje nuosekliau ir konceptualiau, vienoje vietoje ar atskirame skyrelyje, neaptariama XIX a. *visuomenės* situacija, konceptualiai nekeliama Lietuvos *pilietinės*, ne tik tautinės, bendrijos raidos problematika, atskirai nesustojama prie *pilietinio tautiškumo* problemos. Nepaaiškinami tokie vartojami terminai kaip lietuvių „liaudies kultūra", „elitinė kultūra", „tauti-

nė kultūra", „oficialioji kultūra", kokie santykiai tarp šių reiškinių; ką reiškia toks apibrėžimas kaip „Lietuviškai skaitanti [*XIX a. vidurio Lietuvos*] *visuomenė*, visų pirma *valstietija*", ir kuo ji skiriasi nuo tokios socialinės grupės (literatūros adresato) kaip „*liaudis*, visų pirma *valstietija*" ar „Lietuvos ir Lenkijos šviesuomenė" (p. 183, 187). Neišsiaiškinus šių dalykų keblu kalbėti (kaip siūloma) ir apie literatūrinę komunikaciją XIX a. Lietuvos kultūroje. Nors atrodytų, kad apskritai pilietinės visuomenės kaitos procesai XIX a. Lietuvoje turėtų būti itin aktualūs šiuolaikiniam skaitytojui, irgi priklausančiam naujai besiformuojančiai lietuvių pilietinei visuomenei, jam turėtų rūpėti ne tik tautinės, bet ir valstybinės, pilietinės tapatybės klausimai. Lieka tikėtis, kad moksleiviai sugebės vaduotis savo turimomis istorijos žiniomis.

Kadangi vadovėlyje neteikiama daug reikšmės pilietinei problematikai, mažai dėmesio skiriama ir klasicizmo (vadinamojo šviečiamojo klasicizmo) literatūrai XIX a. pradžios Lietuvoje. Klasicizmo terminas paaiškinamas žodynėlyje, paskui paminimas aptariant atskirų autorių (pvz., Poškos, Mickevičiaus) kūrybą. Apie klasicizmo meną kaip kultūriškai motyvuotą amžiaus pradžios reiškinį užsimenama p. 40–41, aptariant klasicistinės Lietuvos dailės (architektūros ir tapybos) kūrinius bei kūrėjus. Tačiau literatūros tradicijos kontekste pats terminas ir reiškinys lieka abstrakčiu tam tikrų literatūriškumo bruožų rinkiniu. Tuo tarpu tai buvo įtakinga XIX a. pirmosios pusės Lietuvos literatūros kryptis, susijusi su pilietine Lietuvos bajorų savimone ir pasaulėžiūra; šios literatūros raktiniai žodžiai – dorybė (Poškos – „viežlyvystė"), valstybė-tėvynė („tėvystė"), šlovė, garsas (susiję kaip tik su pilietiškumo klausimais). Klasicizmo literatūra (į jos lauką patenka ir žemaičių literatūrinio sąjūdžio kūrybos dalis) su tvarkos, estetinės harmonijos, besilygiuojančios į Europos civilizacijos viršūnes, įveikiančios naikinantį istorijos laiką, idėjomis, aukštojo stiliaus nuovoka, stojiškos laikysenos ir pilietinės dorybės propagavimu – ne koks nors „epigonizmas", o nuoseklus ir motyvuotas Lietuvos pilietinės visuomenės atsakas į kultūros krizę po Abiejų Tautų Respublikos padalijimų. Juolab kad klasicistinė linkmė lietuvių literatūroje, palikusi gilių pėdsakų Maironio poezijoje, atsinaujina ir XX a. viduryje, naujo valstybės praradimo grėsmės ir istorijos chaoso akivaizdoje (V. Mačernis, B. Krivickas, vėliau – T. Venclova). Lietuvių literatūroje būta ne tik romantinio (neoromantinio) atsako į politinę jėgą ar literatūrinės tradicijos išsisėmimą, kaip įprasta manyti, bet ir klasicistinio bei neoklasicistinio atsako. Tad ši linkmė vadovėlyje nepelnytai nuvertinama, pasiduodant XX a. lituanistikos sukurtam ir įtvirtintam stereotipui apie prigimtinę liaudišką dvasią ir ją iškreipiančią „svetimą" literatūrinę stilistiką. Pagal šį stereotipą klasicizmo, vadinasi, visuomenės elito, literatūra (paprastai tapatinama su lenkų kultūra) savo kanonais esą varžė laisvą „liaudies" (t. y. lietuvių) kūrybinės dvasios polėkį. Apie Strazdą: „Nepalanki asmens saviraiškai ir klasicistinės poezijos tradicija, kreipusi kūrėją literatūrinių kanonų vaga"; „Kūrėjo individualybę gožė stiliaus receptai" (p. 79, 87). Tačiau kyla klausimas, kodėl toji tradicija nesuvaržė, pavyzdžiui, Mickevičiaus individualybės, o kai kurie klasicizmo autoriai, kaip S. Trembeckis, netgi ją skatino (Mickevičius vadovėlyje adekvačiai pristatomas kaip „romantikas, neužmiršęs klasicizmo pamokų")? Nuvertinus klasicistinę tradiciją, sunkiau įvertinti jos idėjinį svorį, pavyzdžiui, S. Daukanto raštijoje – čia jos elementai „išdalijami" tarp Švietimo pasaulėžiūros ir didaktikos bei romantinės tautinės ideologijos. Nors Daukantui, regis, labiau tiktų tas pats apibūdinimas kaip ir Mickevičiui.

Skaitant skyrelį, skirtą Daukantui, kyla abejonių dėl simbolinių istoriko asmenybės kontūrų: „juodadarbio ištverme" pasižymėjusi „vargo pelė", paaukojusi gyvenimą tautai. Rašytojų kaip lietuvių kultūros simbolinių figūrų pristatymas, programiškai autorės numatytas vadovėlio pradžioje, pasiteisina tada, kai simbolinis vaizdas konfrontuoja su faktine medžiaga ir yra pateikiamas komplikuotesnis asmenybės paveikslas, kai skaitytojui neleidžiama pasilikti simbolinės interpretacijos primetamoje vienakryptės interpretacijos vagoje (taip daroma, pavyzdžiui, pristatant Strazdą – išties meistriškai; vykęs yra Poškos ir Baublio simbolinis apibendrinimas). Daukanto-pelės vaizdinys, dvelkiantis senstelėjusia tautine martirologija, niekaip ir nesukomplikuojamas. Man regis, būtų galima tai padaryti, jei būtų įvertinta klasicistinė Lietuvos kultūros tradicija, antikinės jos šaknys. Į Daukantą būtų galima pažvelgti ir kaip į stoiką (šią klasikinę herojinę dorybę – sunkumuose „negurti" – jis propagavo ir istorijos veikaluose), ne tik kaip į „juodadarbį". Galimybių Daukanto asmenybės vaizdui pakeisti jau yra atvėrę istorikai (pvz., E. Aleksandravičiaus straipsniai apie S. Daukantą knygoje *XIX amžiaus profiliai*, studija *Prieš aušrą*). Įžvalgesnis skaitytojas gal sugebės pats susieti monografiniame skyrelyje (p. 147–162) pristatomą Daukanto figūrą su tolėliau, gretimame skyrelyje „Lietuvių literatūros keliai XIX a. pirmojoje pusėje", pagalbinės informacijos statusu pateikiama žinia apie pilietinę bajorišką savimonę, motyvavusią ir šio istoriko laikysenas (p. 172).

Kita vertus, reikia pasakyti, kad daugeliu atvejų, vadovėlyje pateikiant keblias ir komplikuotas problemas, autorę gelbsti pati vadovėlio forma. Pavyzdžiui, sudėtingi lietuvių literatūros ir Europos meno reiškinių sinchroniškumo klausimai dažnai išsprendžiami (tiksliau, paliekami kūrybingiems skaitytojams spręsti) pasitelkus įdomiai parinktas iliustracijas. Stanevičiaus odę „Šlovė žemaičių" galime interpretuoti atsižvelgdami į J. Reattu paveikslo „Civilizacijos triumfas" fragmento idėjas, Poškos Baublį palyginti su J. V. Goethe's pavėsine, Maironio poezijos idealiojo moteriškumo vaizdinius galime aptarti, žvelgdami į O. Rodino ar prerafaelito A. Moore'o kūrinių reprodukcijas. Tokie vykę deriniai išties skatina interpretacinį azartą. Neišspręstų lietuvių literatūros istorijos problemų (kad ir susijusių su dvikalbe tradicija) autorė neslepia, nemaskuoja, o siūlo ir patiems skaitytojams pasvarstyti, susikurti savo požiūrį (pvz., skaitytojams siūloma argumentuoti atsakymą į klausimą: „Ar galima Mickevičiaus literatūrinį palikimą laikyti lietuvių literatūra lenkų kalba?", p. 171). Pagrindinės informacijos statusu pateiktam literatūros tradicijos vaizdui alternatyvų rasti neretai padeda papildoma informacija: žodžiu, šis vadovėlis apskritai teikia galimybių koreguoti, papildyti, o gal net keisti dominuojančią idėjinę šio vaizdo liniją (kad lietuvių literatūrą XIX a. vienija tautos kultūros idėja). Tik kyla abejonė, ar skaitytojai vidurinėje mokykloje pajėgūs tai padaryti.

Svarbi ir naujoviška šio vadovėlio dalis – skyrius apie A. Mickevičių. Mokykliniame vadovėlyje nuo XX a. vidurio tai bene pirmas bandymas sukurti nuoseklų *lietuviškąjį* Mickevičiaus kūrybos kanoną, susijusį su lietuvių kultūros ir literatūros raidos procesais, nesutampantį su lenkiškuoju. Įdomu pasekti, kas iš šio autoriaus palikimo atsirenkama, kurie kūriniai ir kokia problematika iškeliama į centrą. Matyti, kad šią atranką nuosekliai lemia didelis dėmesys tautinės kultūros formavimosi problematikai. Ženkliška, kad lituanistiniu požiūriu bene svarbiausias Mickevičiaus kūrinys – poema „Konradas Valenrodas" – gana skeptiškai vertinama lenkų literatūros moksle. Lietuvių literatūros istorijai svarbi šiame kūriny iš-

kelta tautinės kultūros samprata, tačiau neaktualizuojama krikščioniškosios moralės dilema, susijusi su priesaikos netesėjimu – ji iškilo anuometinėje Lietuvos piliečių visuomenėje. Mickevičius krikščioniškai visuomenei pateikia drastišką sprendimą – įteisina priesaikos, vadinasi, pasižadėjimo Dievo akivaizdoje, sulaužymą, kurį vardan tautinių vertybių reglamentuoja tiek pasaulietinė teisė, tiek religinė moralė. Tos tautinės vertybės, „tautos atminties šventovė" („narodowy pamiątek kościół"), anot Mickevičiaus, šiame „pagoniškame" kūriny iškeliamos aukščiau už krikščioniškojo Dievo autoritetą. Pats Mickevičius vėliau, po sukilimo, šio kūrinio gėdijosi, norėjo surinkti tiražą ir sudeginti, o kadangi tai nebebuvo įmanoma, parašė trečiąją, vadinamąją Drezdeno, „Vėlinių" dalį, kurioje paaiškino tokią romantinio pranašo (poeto, vaidilos) klaidą. Juokaujant galima sakyti, kad dėl pranašo klaidos sustiprėjo etninės lietuvių kultūros motyvacija. Tačiau matyti, kad visuomeninių problemų laukas tiek lietuviakalbėje literatūroje, tiek jos istorijoje nėra itin platus. Panašiai iš „Pono Tado" kosminės įvairovės išgriebta vien gamtinė problematika, o skyrelio pabaigoje užduodamas klausimas, kas vertė romantikus atsigręžti į liaudies kūrybą. Labai svarbus Lietuvos bajoriškos kultūros podirvis (jei jau mums rūpi lietuvių *tautos kultūra*) Mickevičiaus kūryboje lieka ateičiai, ir suprantama – ne vadovėlio žanrui.

XIX a. antrosios pusės literatūra literatūros istorikams, besidorojantiems su lietuvių tautos tapsmo problematika, kelia mažiau konceptualių rūpesčių, nes tuo metu išsikristalizuoja etninės lietuvių tautos ir kultūros idėja, tampa aiškesnė pačios kūrybos lietuvių kalba motyvacija, ne tokios daugiaprasmės rašytojų ir kultūros veikėjų laikysenos. Tačiau vadovėlis ir čia išryškina lietuvių literatūros istorijos „properšas". Pavyzdžiui, monografiniame skyrelyje apie A. Vienažindį pateikiama išvada, kad šis poetas, nors „gali atrodyti buvęs liaudies kūrėjams artimas dainius improvizuotojas", savo kūryba priklauso literatūrinei „romantinės poezijos mokyklai" (p. 248). Teiginys tikslus, tik ar pats vadovėlis teikia pakankamai informacijos, kuria būtų galima jį užpildyti? Vienažindį sunku sieti su vadovėlyje aptariamu Byrono, Mickevičiaus ar Baranausko literatūriniu romantizmo variantu, ta sąsaja dirbtinoka. Žinoma, dar kartą pabrėšiu, kad atsakomybė už šią properšą negula vien ant vadovėlio autorės pečių – XIX a. lietuvių literatūros istorijoje apskritai nelinkstama gilintis į tam tikra prasme „nužeminto", vadinamojo „regioninio romantizmo", reiškinį XIX a. viduryje, aptariamą, pavyzdžiui, lenkų literatūroje (čia išskiriami šio laikotarpio tokie romantinės tradicijos variantai kaip „tradicionalistinis", arba „sarmatiškasis", „populiarusis"). Šios romantinės mokyklos bruožų galima rasti ir kai kuriuose A. Baranausko kūriniuose (ypač poetinėse istorijos interpretacijose), adekvatu būtų su šia mokykla sieti ir Vienažindžio liaudiško tono išpažintinę lyriką, *Aušros* poetų romantinius eiliavimus.

Antrojoje vadovėlio dalyje atsiskleidžia, regis, ir pačios autorės polinkiai: užsimezgusi lietuvių grožinės prozos tradicija, V. Pietario ir Žemaitės kūryba aptariama tiesiog meistriškai. Pristatant Žemaitę, interpretuojant jos kūrinius, raiškiausiai pasigirsta ir būdingas autorės tonas – sodri, šmaikšti, sąmojinga kalba. „Sodrumo" pritrūksta Maironio paveikslui, ypač kai autorė jo poetinės pasaulėžiūros idealistinę hierarchiją, poetinės harmonijos aukštumas vadina „svajingumu". Kažin ar tikslu harmoningą būties „viršūnių ir gelmių" vaizdą Maironio eilėraščiuose „Užmigo žemė", „Vasaros naktys" pristatyti kaip „romantiškai mąslias ir svajingas eiles" (p. 346). Galbūt autorė sąmoningai vengia sureikšminti vadinamosios Maironio individualiosios lyrikos prasmes, kuria „lengvabūdiškesnę" atsvarą Maironio rimtai ir an-

gažuotai patriotinei poezijai; o gal šiuo atveju padaro nuolaidų ir mokykliniam adresatui.

A. Žentelytės vadovėlis – rimtas iššūkis tiek mokyklinei bendruomenei, tiek XIX a. lietuvių literatūros istorikams. Jis skatina permąstyti ir didaktines, ir idėjines bei metodines nuostatas, uždega autorei būdinga ir Lietuvoje taip trūkstama intelektualine aistra.

Brigita Speičytė